

Visszaemlékezések: a vajdasági óvodai nevelés (1970–1980) sajátosságai óvodapedagógusokkal készült interjúk alapján

Hanák Adél

hanak.adel23@gmail.com

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

Kovács Krisztina

kovacs.krisztina.agnes@szte.hu

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

Napjainkban még kevés olyan neveléstörténeti vizsgálat lelhető fel, amely a szocialista Jugoszláviában (1945–1991) létező, vajdasági magyar óvodák működésének történetét tárja fel. Ezért jelen kutatás célja, hogy adalékokat nyújtson a vajdasági magyar óvodai nevelés belső életének megismeréséhez az 1970-es és 1980-as évekből. A vizsgálathoz a dokumentumelemzés és az oral history módszerét választottuk. Jelen tanulmányban a kutatás egy szűkebb területét mutatjuk be. A narratív interjú bizonyos kérdéseinek kvalitatív elemzésére fókuszálunk. Történelmi visszaemlékezéseken keresztül ismertetjük az óvodai hétköznapi dimenziókat, eseményeket és óvodapedagógusi attitűdöket. Kutatásunk eredményeképpen olyan reflektív tartalmak alakíthatók ki, amelyek egy későbbi nagymintás adatfelvételhez szolgálhatnak alapul, valamint hozzájárulhatnak a vajdasági magyar óvodapedagógusi professzionalizáció kutatásához.

Kulcsszavak: *narratív interjúk, történeti visszaemlékezések, óvodapedagógusok, óvodai nevelés, Vajdaság*

*

Elméleti háttér

A Vajdaság 1944 márciusától, autonóm tartományként, a Josip Broz Tito által vezetett szocialista Jugoszlávia része lett. Az autonóm tartomány kifejezés arra utal, hogy a Vajdaság törvényhozói és jogalkotói hatalommal lett felruházva, többek között az oktatás területén is. Ennek következtében a felekezeti óvodai oktatás és a magánóvodák megszűntek (*Raffai, Vukov Raffai és Mikuska, 2018*).

A 2. világháborút követően (1945 és 1991 között) az óvodába beíratott gyermekek száma növekvő tendenciát mutatott Jugoszlávia területén. Míg 1957-ben 49793 gyermek járt óvodába, addig 1988-ban már 413197 főre emelkedett ez a szám (*Božinović,*

1996. 248. o.). Mindazonáltal ezzel a növekedéssel sem érték el a kívánt szintet az óvodába járást illetően, ugyanis 1978-ban Szerbia területén a gyermekek mindössze 16%-a, a Vajdaság területén pedig 21%-a járt óvodába (*Kamenov*, 1987).

Jugoszlávia a területén élő kisebbségek számára kezdettől fogva számos jogot biztosított, különösképpen az oktatásügyben. Így például mindenki számára lehetőséget adott az anyanyelven történő tanulásra az óvodától egészen a középiskoláig. Az 1974-ben létrejött alkotmány megerősítette az anyanyelvhasználat jogát az ország területén élő minden nemzetiség részére az oktatás, valamint az állami és a község minden területén. A magyar nyelvű óvodapedagógus-képzést 1952-ben vezették be Újvidéken. Kezdetben négyéves középiskolai szintű volt a képzés, majd ezt 1975-től főiskolai szintűvé emelték (*Pálinkás*, 1984).

A Szovjetunióval való szakításig szovjet mintára próbálták újraszervezni az iskoláskor előtti intézményeket. Ennek egyik eredménye volt az 1948-ban megjelenő *Uputstva vaspitaču dečjeg vrta* (Útmutató az óvodai nevelőknek) című, a szovjet példa alapján készült óvodai kézikönyv (*Raffai, Vukov Raffai és Mikuska*, 2018). A program jelentőségét mutatja, hogy hivatalos óvodai program egészen 1940-ig nem készült. Az óvodapedagógusok a háború előtti kézikönyvek alapján állították össze munkatervüket. Nagy volt a hiányosság a szakirodalom terén is, így a pedagógusok gyakran a korabeli újságok gyermekeknek szánt mellékleteit használták, de legtöbbször rákényszerültek a régi kiadványok felhasználására is. Ezek között szerepelt például a *Dečje Novine*, *Miroljub*, *Jugoslovenče* és a magyarországi *Kisdédnevelés* című folyóirat. Az akkori gazdasági körülmények, az anyák munkába állása, elfoglaltsága miatt a bölcsődék és napközi otthonok létesítése elengedhetetlenül szükségessé vált, aminek hatására 1948-ban megjelent az első szövetségi rendelkezés a bölcsődék és óvodák létesítéséről, azok felszereléséről és berendezéséről (*Szloboda*, 1996).

Az 1948-as *Uputstva vaspitaču dečjeg vrta* (Útmutató az óvodai nevelőknek) című nevelési program meghatározta az óvodai tevékenység célját, az óvodapedagógusok feladatait, a napi munka menetét, az óvodai szabadfoglalkozások mellett a kötelező foglalkozások ma is meglévő területeit, amelyek az anyanyelv (beszédkészség), a testnevelés, a környezeti ismeret, a képzőművészet, a zene és a matematikai alapfogalmak ismeretére vonatkoztak. Részben a kiadvány hatására bevezették a napjainkig is megtalálható, korosztály szerinti óvodai csoportokat: a kiscsoportot 3-tól 4 éves korú, a középső csoportot 4-től 5 éves korú, a nagycsoportot (iskola-előkészítő) pedig 5-től 6 éves korú gyermekek számára (*Kopas-Vukašinić*, 2004).

1969-ben lépett hatályba a gyermekek harmadik életévétől az iskolás korig terjedő időszakot felölelő *Vaspitni rad u predškolskim ustanovama* (Nevelőmunka az iskoláskor előtti intézményekben) című oktatási-nevelési program. A szerbhorvát nyelvű kézikönyv alapján külön kidolgozták – a szerb–horvát és a horvát–szerb mellett – a magyar, szlovák, román és ruszin nyelvű gyerekek beszédkészségét fejlesztő foglalkozások, a környezeti nyelvek elsajátításának a programját. Ennek ideológiáját követve jött létre 1975-ben a Vajdasági Pedagógiai Intézet koordinálásával a *Predškolsko vaspitanje*

(Az iskoláskor előtti nevelés) című első vajdasági pedagógiai program. A kézikönyv a térségben elsőként nyújtotta a bölcsődék kidolgozott szakmai anyagát, illetve a gyermekek harmadik életévétől kezdődő óvodai programot. A kézikönyv tanterv jellegű volt: pontosan megadta azokat a tartalmakat, amelyeket minden óvodában fel kellett dolgozni. A „tantervben”, amelyet magyar nyelven is kiadtak, a fent felsorolt kötelező foglalkozások mellett a nagycsoportos, iskola-előkészítő csoport tevékenységei kiegészültek a környezetnyelv tanításának programjával. Itt fontos megjegyezni, hogy a vajdasági magyarok által lakott területeken, a szerbhorvát tagozatokon magyar nyelvet, a magyar tagozatokon pedig szerbhorvát nyelvet tanultak a gyermekek, önálló foglalkozások formájában. A korai idegen nyelvi fejlesztés célja az iskolai környezetnyelv tanításához szükséges nyelvi alapok megteremtése volt (Raffai, Vukov Raffai és Mikuska, 2018).

A *Predškolsko vaspitanje* (Az iskoláskor előtti nevelés) című pedagógiai program meghatározza az iskoláskor előtti nevelés jelentőségét, célját és feladatait. Konceptiójában hangsúlyosan jelenik meg a család elsődleges szocializációs szerepe, amelyet az óvodai nevelés kiegészít. A dokumentum előremutató eleme, hogy elvárja az óvodapedagógusoktól, hogy az óvodai élet tudatos irányításakor, a nevelési módszerek, eszközök és a műveltségtartalmak kiválasztásakor figyelembe vegyék a 3–6 éves kor sajátosságait és szükségleteit, valamint az eszközök és eljárások biztosítsák a gyerekek sokoldalú fejlődését. „*Szocialista öngazgatású társadalmunk nevelési célja – az alkotó egyéniség sokoldalú kialakítása – egységes, így ebből erednek az iskoláskor előtti nevelés céljai is. Ezek a célok szabják meg, hogy milyen egyéniséget kell nevelni, tehát hozzájuk igazodik az iskoláskor előtti intézmények oktatási-nevelési tevékenysége is. E célokból és a gyerekekkel kapcsolatos tudományos ismeretekből kiindulva – ismerve fejlődésének törvényszerűségeit, viselkedését, tevékenységét, lélektani adottságait és ezek szerepét a fejlődésben – meg kell választani a nevelés céljainak valóra váltását szolgáló legcélravezetőbb módszereket és eszközöket, és nem utolsósorban e szerint kell megszabni az oktatás tartalmát. Az iskoláskor előtti intézményekben az említett célokhoz igazodó oktatón-nevelői munka folyamán törekedni kell a gyerek egészségének ápolására, a zavartalan fejlődés és a sikeres továbbtanulás feltételeinek a biztosítására. Így eleget teszünk a szellemi, szociális, erkölcsi és esztétikai nevelés követelményeinek*” (Szarvas, 1975. 12. o.). Az idézet jól mutatja, hogy a célképzésben a gyermek személyiségfejlődésén volt a hangsúly. Az óvoda nevelési céljának középpontjában a személyiség sokoldalú fejlesztése állt, az életkori és az egyéni sajátosságok figyelembevételével. Az idézetben megjelenő pedagógiai terminológiából kitűnik, hogy az óvoda iskola-előkészítő funkciót töltött be. Az óvodát az iskolai oktatás előkészítőjeként írja le, ami utal az óvodai nevelőmunka szemléletmódjára.

A vajdasági óvodai nevelés történetében jelentős az 1985-ben megjelenő *Predškolsko vaspitanje* (Az iskoláskor előtti nevelés) című óvodai pedagógiai program. Korabeli vélemények szerint ez – az 1975-ös programot kiegészítve – minőségi előrelépést jelentett, rugalmasabb óvodai tervezést és a tevékenységek átjárhatóságát biztosította (Raffai, Vukov Raffai és Mikuska, 2018).

Kutatási célok és kérdések

A kutatás célja, hogy egy átfogó képet nyújtson a vajdasági óvodai nevelés sajátosságairól az 1970-es és 1980-as években. Feltárja a vizsgált időszakra vonatkozóan az óvodapedagógusok szakmai identitásának jellemzőit. A kutatómunka során az alábbi kérdésekre kerestük a választ: (1) mi jellemezte az interjúalanyok pályaválasztási motívációját és a hivatás iránti elkötelezettségét; (2) milyen személyi és tárgyi feltételek mellett működtek a Vajdaságban az óvodák az 1970-es és 1980-as években; (3) milyen főbb aspektusai voltak az óvodapedagógusi nevelőmunkának a vizsgált időszakban; (4) az interjúalanyok milyen kompetenciákat tartanak fontosnak a jövőre irányulóan a hatékony óvodapedagógusi nevelőmunkához.

Kutatási módszer

Módszer

Az 1970-es és 1980-as évekbeli vajdasági magyar óvodai nevelés sajátosságainak összegyűjtésére az oral history módszerét alkalmaztuk. „Az oral history egy tudatosan megszervezett interjú két ember között, amelynek célja történeti jelentőségű esemény, cselekvés felidézése” (Károly, 2007. 59. o.). Az utóbbi időben egyre inkább elfogadottá vált a jelenkortörténeti kutatásokban. Az oral history módszert elsősorban a humán tudományok területén használják kutatásaik során a történészek, szociológusok, néprajzkutatók, de az oral history számos tudományágban alkalmazható.

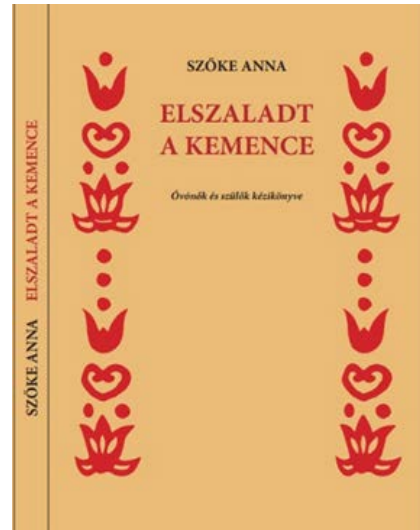
Minta

Az adatgyűjtés során öt nyugalmazott óvodapedagógussal készült narratív interjú.¹ Az interjúalanyok olyan óvodapedagógusok voltak, akik szakmai pályafutásuk által megfelelő információkkal és személyes tapasztalattal rendelkeznek a vajdasági óvodai neveléssel kapcsolatban. Az interjúalanyok felkeresése előzetes ajánlások és személyes ismeretség útján történt.

Az interjúalanyok az 1950-es évek végétől a nyugdíjas éveikig foglalkoztak óvodapedagógiával. Az interjúkat a következő nyugdíjas óvodapedagógusokkal készültük: Bózsó Erzsébet, aki 1957-től 1992-ig dolgozott óvodapedagógusként Moholon. Nevelőmunkája során elsősorban az óvodai verselésre, mesélésre mint az anyanyelvi nevelés legfontosabb területére helyezte a hangsúlyt. Geecső Márta 1969 és 2004 között töltött

¹ Az interjúkat Hanák Adél készítette.

be Adán óvónői funkciót. Nevelőmunkája során a környezeti nevelést helyezte előtérbe. Holló Valéria 1971-ben Oroszlámoson kezdte meg a pályafutását óvónőként, és 2006-ban ment nyugdíjba egy adai óvodából.² Jakobovics Margareta 1957-ben kezdte meg óvodapedagógusi munkáját Bácskossuthfalván, és 1992-ig foglalkozott óvodai neveléssel. Jelentős szerepet töltött be abban, hogy a bábjátékot a vajdasági óvodai nevelésbe bevezették. Dr. Szőke Anna a középiskola elvégzése után 1970-ben szülőfalujában, Kishegyesen kapott munkalehetőséget óvónőként, ahol 2005-ig tevékenykedett. Néphagyományőrző tevékenysége jelentős. Az ő nevéhez fűződik a néptáncoktatás megalapozása és elindítása Kishegyesen, ahol fellendítette a falu kulturális életét. 2007-ben doktori fokozatot szerzett a Debreceni Egyetemen (BTK). Értekezésének címe: Mink itt istenfélésre vagyunk ítélve – A vallás megtartó ereje a Versec környéki magyarságnál. 2010-ben Kishegyes díszpolgárává avatták. A magyar identitás ápolása érdekében tett erőfeszítéseit Magyarországon és a Vajdaságban egyaránt elismerik. Számos díjat, elismerést kapott. Kiemelkedő óvodapedagógiai munkájáért Brunszvik Teréz-díjat³ vehetett át 2019 májusában, Budapesten, a Pesti Vigadóban Kásler Miklóstól, az Emberi Erőforrások Minisztériumának miniszterétől. Szőke Anna szakma iránti elkötelezettségét mutatja, hogy nemcsak az óvodai nevelésben vett részt, hanem írói tevékenységgel is foglalkozott: értékes szakkönyveket és kézikönyveket írt óvodapedagógusok és szülők számára. Legutóbb kiadott munkája a 2000-ban, majd másodközlésben 2020-ban megjelent „Elszaladt a kemence” című könyve, amely az egész Vajdaságban forradalmasította az óvodai nevelés módszertanát (1. ábra). A szerző meglátása szerint a könyv egy olyan gyűjtemény, amely mind az óvodapedagógusoknak, mind pedig a szülőknek segítséget nyújtott és nyújthat a jövőben is, a Vajdaságban éppúgy, mint Magyarországon.

1. ábra: Az *Elszaladt a kemence* című könyv borítója (Szőke, 2000)

- 2 Erre az interjúalanyra azért esett a választás, mert ő a tanulmány egyik szerzőjének, Hanák Adélnak egykori óvodapedagógusa volt, és a mai napig példakép számára a pálya iránti elkötelezettsége, empatikus személyisége miatt.
- 3 „A Brunszvik Teréz-díj az emberi erőforrások minisztere által adományozható egyik legmagasabb szakmai elismerés, mely kiemelkedő óvodapedagógiai munkáért, valamint az óvodapedagógusképzésben kiemelkedő munkát végző oktatók elismerésére adományozható. Szőke Anna az első vajdaságiként vehette át a díjat. Elmondta, büszkeséggel tölti el, hogy ilyen jelentős szakmai elismeréssel jutalmazták munkásságát. A díjra Körnöci Katalin, az Óvodai Nevelés főszerkesztője és prof. dr. H. Tóth István kandidátus, nyelvészprofesszor terjesztette fel” (Tóth, 2019).

Adatfelvétel

Az adatfelvétel helyszínei különbözőek voltak, többnyire az interjúalanyok otthonában vagy előre egyeztetett helyszínen folyt a beszélgetés. Az interjúk egy előre összeállított kérdéssor alapján zajlottak, de nem követték mereven a leírt kérdéseket. Az interjú során elhangzott nyitott kérdésekkel lehetőséget kívántunk teremteni a saját tapasztalataikra épülő válaszadásra. Az interjúalanyok egyes kérdésekkel kapcsolatban szabadon fejthették ki szubjektív véleményüket. A megkérdezettek szívesen vettek részt a beszélgetésben. Visszaemlékezéseik során törekedtek a korábbi események minél részletesebb felidezésére.

Mérőeszköz

Az interjú kérdéseit és válaszait három nagyobb kérdésblokkra osztottuk fel. (1) Az interjú során lényegesnek tartottuk a megkérdezett személyek élettörténetének megismerését; (2) törekedtünk a vajdasági óvodai nevelőmunka néhány aspektusának feltárására, továbbá (3) az adatközlők a jövőbeli óvodapedagógus-generáció számára megfogalmazott iránymutatások összegyűjtésére.

Elemzési szempontok

Az interjú kérdéseire kapott válaszokat az alábbi szempontok szerint elemeztük:

1. *Az interjúalanyok személyes életútja:*
 - családi háttér,
 - iskolai végzettség,
 - pályaválasztási motiváció,
 - pályakezdés,
 - munkahelyi tapasztalatok,
 - szakmai elismerések, kitüntetések.
2. *Az óvodai nevelőmunka főbb aspektusai:*
 - az óvodák fenntartói,
 - az óvodai nevelőmunkát meghatározó dokumentumok,
 - intézményekkel való együttműködés, partnerkapcsolatok,
 - az óvodákban folyó nevelőmunka sajátosságai.
3. *Az adatközlőknek a jövőbeli óvodapedagógusok generációja számára megfogalmazott üzenetei:*
 - az interjúalanyok útmutatásai, tanácsai a leendő óvodapedagógusok számára.

A rögzített interjúszövegeket a kvalitatív tartalomelemzés módszerével dolgoztuk fel. A tematikus elemzések során figyelembe vettük, hogy a személyes narratívák nem reprezentatívak, nem tükrözik teljes mértékben a valóságot. Ennek oka, hogy az eltelt idő felejtéshez vezethet, bizonyos momentumok inkább a képzelet vagy mások történeteinek következtében szövődhetnek bele az interjúalanyok által elmondottakba. A kvalitatív adatgyűjtés esetében elfogadtuk a szubjektivitást, ugyanakkor az elemzéseknél forráskritikával élünk. Az objektivitás biztosítása érdekében az interjúalanyok által elmondottakat összevetettük az objektív történeti tényekkel. Törekedtünk gazdag primer források feltárására (pl. óvodai pedagógiai program, korabeli foglalkozástervek, éves, hónapos, havi, napi tervek, csoportnaplók, feljegyzések és folyóiratok) és azok összevető elemzésére. A kutatási eredmények részletes és mindenre kiterjedő elemzése ennek a tanulmánynak a keretein belül nem valósítható meg. A következőkben a kutatás kvalitatív eredményeit összegezzük a narratív interjúk alapján.

A kutatás kvalitatív eredményei a narratív interjúk alapján

Az interjúalanyok személyes életútja

A bevezető, háttérkérdéseket követően az interjúalanyok a személyes életútjukat mutatták be, melyből a pályaválasztási motivációt és az óvodapedagógus-képzést, valamint a szakmában való elhelyezkedést emeljük ki.

Az interjúalanyok a „*Mi motiválta...?*” kérdésre adott válaszaiban egybehangzóan megjelent az óvodapedagógusi szakma választásával kapcsolatos körülmények értékelése. A pályaválasztási motivációjukban közös elemként említhető a szakmai attitűd. A szakválasztás motívumai között szerepelt továbbá az óvodapedagógusi mesterségről kialakított óvodaképük, a gyermekek iránti szeretetük, a hivatástudatuk. Emellett a válaszok mindegyikében dominált a későbbi óvodapedagógusi pályán való elhelyezkedés pozitív megítélése, amit azzal támasztottak alá, hogy a vizsgált időszakban az óvodapedagógusi foglalkozás hiányszakmának számított. Álljon itt példaként Bózsó Erzsébet válasza: „*A választásom során édesanyám próbált lebeszélni, és szerette volna, hogy egyetemre menjek tovább, de én nagyon komolyan elhatároztam magam, és eldöntöttem, hogy olyan iskolába fogok járni, ami érdekel, és amit szeretek. A mai világban nagyon kevés az olyan ember, akinek ez megadatik, hogy olyan hivatást válasszon, melyet szívből tesz, minden energiáját belefekteti, mert szereti és fontos neki*”.

Az interjúalanyok az általános iskola elvégzése után felvételiztek az Újvidéki Tanárképző óvodapedagógus szakára, amely abban az időben középszintű képzésnek számított. Később a kétéves Pedagógiai Akadémia elvégzésével főiskolai szintre emelték tudásukat, és így diplomás óvodapedagógusokká váltak. Az óvodapedagógusi képesítés megszerzését követően Szőke Anna egyetemi szinten, majd posztgraduális képzésben fejlesztette tovább magát. 2002-ben néprajz szakot végzett a Debreceni Egyetem

(korábbi Kossuth Lajos Tudományegyetemen) levelező tagozatán, majd ugyanott 2007-ben doktori (PhD)-fokozatot szerzett.

Az interjúalanyok részletesen beszámoltak az Újvidéki Tanárképzőn folyó óvodapedagógus-képzés sajátosságairól. Elmondásuk szerint a képzés alatt nem volt tankönyvük, az óra anyagát lejegyzetelték, majd abból készültek a vizsgákra. Érdekesség, hogy Magyarországról folyamatosan vásárolták és használták a magyar nyelvű szakirodalmat, tankönyveket, folyóiratokat, amelyek segítették a tanulmányi követelmények teljesítését. A képzési követelményekkel kapcsolatban Szőke Anna úgy emlékszik vissza, hogy „*nagyon erős és magas kritériumoknak kellett megfelelni ahhoz, hogy bent maradhassanak az iskolában*”. Az első két évben általánosan művelő tantárgyaik voltak, a harmadik évfolyamtól kezdve jártak hospitálni, majd a negyed- és ötödévben a hospitálás mellett óvodai foglalkozást tartottak, amit a mentorok gyakorlati jeggyel minősítettek. Az interjúalanyok színvonalasnak ítélték meg a módszertani képzést (vö. Kovács és Fáyné, 2015).

Az interjúalanyok pályafutása jól példázza, hogy az 1970-es és 1980-as években könnyen el lehetett helyezkedni a vajdasági óvodákban. Az óvodapedagógusi diploma megszerzését követően Jakobovics Margit Bácskossuthfalván, Holló Valéria Oroszlámoson, Gecső Márta Becsén, Bózsó Erzsébet Moholon, Szőke Anna pedig Kishegyesen kezdte meg pályafutását. Bózsó Erzsébet és Szőke Anna abból az óvodából ment nyugdíjba, ahol óvodapedagógusi hivatásukat elkezdték.

Az óvodai nevelőmunka főbb aspektusai

Az interjú kérdéssorának második kérdésblokkja a Vajdaságban lévő délvidéki óvodák működésének sajátosságaira irányult. A továbbiakban a vajdasági magyar óvodák néhány ismérvét mutatjuk be az interjúalanyok válaszai alapján.

A vizsgált időszakban az óvodákat államosították. Az adatközlők elmondása szerint nem működtek egyházi fenntartású óvodák, és az óvodai nevelésben sem jelenhettek meg a vallásos nevelés elemei. Erre mutat egy óvodai gyakorlati példát a Szőke Annával készített interjúrészlet, miszerint „*a gyerekek karácsonyra való felkészítésénél nem a Jézuskától várták az ajándékot, hanem a Télapótól*”.

Az óvodai nevelést szerbhorvát nyelven megjelenő, központi programok határozták meg, amelyek alapján a nevelés szocialista szellemben folyt. Az *Uputstva vaspitaču dečjeg vrta* (Útmutató az óvodai nevelőnek) és *Predškolsko vaspitanje* (Az iskoláskor előtti nevelés) című szakmai anyag pontos módszertani útmutatást tartalmazott a nevelőmunkára és az óvodapedagógus feladataira vonatkozóan. Részletesen megadta azokat a tartalmakat, amelyeket fel kellett dolgozni a tanév folyamán. A vizsgált időszakban az óvodapedagógusoknak nem volt módszertani szabadságuk. Az interjúalanyok beszámoltak arról, hogy a vajdasági magyar óvodai nevelésben a szerbhorvát központi dokumentumok mellett a Magyarországon megjelenő *Nevelőmunka az óvodában* (1957) és az *Óvodai Nevelési Program* (1959, 1971) című kézikönyvet is használták az óvodapedagógusok.

Az óvodában folyó nevelőmunkát az óvodapedagógusok által összeállított hetirend („órarend”) és napirend határozta meg (2. ábra). A hetirend azokat a nevelési területeket tartalmazta, amelyekkel az óvodapedagógusoknak egy adott napon kellett foglalkozniuk. Erre mutat példát a 2. ábra. A heti foglalkozások számát a központi program írta elő, melynek megfelelően anyanyelv és beszédkészségből hetente 2 alkalommal, környezetismeretből 2 alkalommal, testnevelésből 2 alkalommal, elemi matematikai képzetekből 1 alkalommal, valamint ének-zenéből szintén heti 1 alkalommal kellett foglalkozást tartani. Ehhez hozzátartozott a napi 10 perc környezeti nyelvvél való ismerkedés. A Holló Valériával készített interjú bepillantást enged a napi tevékenységek egymásra épülésébe. Elmondása szerint a nap folyamán az első tevékenység 8 órától 8:45-ig tartott, ahol a gyermekek szabad játéktevékenységben vehettek részt. Az első kötelező foglalkozás 9 órakor kezdődött, amelyen a gyerekeknek kötelező jelleggel részt kellett venniük. A csoportszobában a tevékenység helye lehetett a szőnyegen vagy az asztaloknál. Időtartamát a gyermekek érdeklődése és életkora határozta meg, amely az előírt anyagtól függően 15–40 percig tarthatott. Ilyenkor a foglalkozás tartalmába beillesztették az érdeklődést felkeltő és készségfejlesztő verseket, mondókákat és a foglalkozás témájával kapcsolatos találós kérdéseket. A második kötelező foglalkozás 10:30-tól 11 óráig tartott. Ezt követte az udvari tevékenység, a friss levegőn tartózkodás 11-től 12 óráig. Rossz időjárás esetén a csoportszobában didaktikus, ritmikus, dalos játékokban, illetve anyanyelvi vagy matematikai fejlesztőjátékokban vehettek részt a gyerekek.

óra	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat
I.	Környezetismeret	Zenei név.	Beszédkészség	Matematika	Ének-zene	
II.			Képzőművészet			
II. feladatok						
I.	Környezetismeret	Zenei név.	Beszédkészség	Matematika	Ének-zene	
II.	Képzőművészet	Beszédkészség	Képzőművészet	Tan. foglalkozás	Környezetismeret	

2. ábra: Óvodapedagógus által összeállított hetirend/„órarend”, 1978⁴

Az interjú egyik fontos elemét képezi annak feltárása, hogy az óvodák mennyire voltak multikulturálisak a Vajdaságban. Hogyan folyt a kétnyelvű nevelés, hogyan történt a szerbhorvát nyelv tanítása a magyar nemzetiségű gyermekeknek? Az interjúalanyok arra hívták fel a figyelmet, hogy azokban az óvodákban, ahol óvodapedagógusként tevékenykedtek, nemzetiség szerint külön magyar és szerb csoportok voltak. 1972-től viszont már vegyes csoportokat is létrehoztak (3. ábra). Pozitívan számoltak be arról,

4 Fotó: Hanák Adél

hogy a két nemzetiség tagjai elfogadóak voltak egymással. Erre mutat példát Jakobovics Margarettá elmondása, miszerint: *„Nagyon elfogadó volt a két nemzet egymás iránt, volt olyan is, hogy vendégségbe ment a szerb csoport a magyar csoporthoz vagy óvodába, illetve fordítva. Szerették, kedvelték egymást.”* A szakmai pályafutása alatt mind az öt interjúalany magyar nyelven (anyanyelvükön) végezte az óvodai nevelőmunkát, viszont a szerbhorvátot mint környezeti nyelvet is tanították. Mindez arra utal, hogy az óvodapedagógus szakmához szükség volt mindkét (szakmai) nyelv ismeretére. A Holló Valériával készített interjúból betekintést kaphatunk abba, hogy a vegyes nemzetiségi óvodai csoportok esetében hogyan működtek a foglalkozások: *„Amikor a magyar gyerekekkel tartottam foglalkozást, addig a szerb gyerekekkel foglalkozott a dada, majd pedig fordítva. Sokszor volt olyan is, hogy szülők kértek bennünket, hogy ne válasszuk el a gyerekeket, tartsunk nekik együtt foglalkozásokat, ezáltal is könnyebben tanulják meg a két nyelvet. Ilyen esetben megbeszéltük, hogy az egyik nap magyarul, a másik nap pedig szerb nyelven tartjuk a foglalkozásokat.”* Az elbeszélések szerint, ennek köszönhetően, az a magyar gyermek, aki a vizsgált időszakban járt óvodába, biztosan megismerkedhetett a szerbhorvát nyelvvel.

3. ábra: Magyar népviseletbe öltözött óvodások egy óvodai ünnepségen⁵

A szerbhorvát nyelv tanításának témaköreit és módszertanát az óvodai nevelési program írta elő. Ugyanakkor a korai idegen nyelvi fejlesztésben az óvodapedagógusok kreativitása is megnyilvánulhatott. Az interjúalanyok jó gyakorlatokat mutattak be a kétnyelvű óvodai nevelésre. Gecső Márta például azt hangsúlyozta, hogy az idegen nyelvi foglalkozásokat a hétköznapi életben megjelenő fontosabb szavak, kifejezések

5 A fotó Adán, az 1976-77-es tanévben készült

megtanításával kezdte. A kétnyelvű nevelés egyik példjaként említette meg, hogy a köszönésekhez és az étkezési szokásokhoz használt kifejezéseket szerbhorvát nyelven és magyarul is elmondták a gyerekek. Jakobovics Margaretta, amikor a gyermekeket óvodai és városi rendezvényekre készítette fel, a kétnyelvű műsor tartalmi elemeibe illesztette be a szerbhorvát nyelvvél való megismerkedést, így a gyerekek szerbhorvátul tanultak meg verseket, énekeket. Szőke Anna pedig azt emelte ki, hogy a mozgásos tevékenységekbe építette be a szerb nyelvet, így a különböző mozgásformákat szerbhorvát nyelven tanulhatták meg a gyerekek. A válaszok arra engednek következtetni, hogy a szerbhorvát nyelv tanulása és az ismeretátadási folyamat tervezett módon, a mindennapi játékos tevékenységeken keresztül valósult meg.

Az interjúalanyok beszámolója szerint a vajdasági magyar óvodákban mindkét nemzet kultúrája, a magyar és a szerb nemzetiség hagyományainak ápolása egyaránt megjelent. A hagyományok ápolását és őrzését mind az öt interjúalany szívügyének tekintette. Ennek egyik markáns példája a 90-es évekből a Vajdasági Magyar Óvodapedagógusok Egyesületének megalapítása. Az egyesület 1995-ben jött létre Szőke Anna kezdeményezésére a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének (Újvidék) egyik szakosztályaként. Hivatalosan 1998-ban jegyezték be. A vajdasági magyar óvodapedagógusok összefogásáért elkötelezett óvodapedagógus, elmondása szerint, azért hozta létre az egyesületet, mert úgy érezte, hogy kell egy olyan közeg a vajdasági magyar óvodapedagógusoknak, amely az érdekeiket képviseli. Célja a vajdasági magyar hagyományok és kultúra ápolása, a vajdasági magyar óvodapedagógusok szakmai támogatása, továbbképzése, a tagok szakmaiságának fejlesztése és az óvodai nevelés népszerűsítése. Szőke Anna a vajdasági magyar hagyományok ápolása érdekében 1995-ben megrendezte az I. Vajdasági Magyar Óvodás Színjászó Találkozót, amelyet azóta is évente rendeznek meg.

Mindegyik interjúalany kiemelte, hogy a sajátos nevelésű gyermekeket (a fogyatékkal élő és a pszichés fejlődési zavarral küzdő gyerekeket) az ép fejlődésű gyerekekkel együtt nevelték. Az óvodákban nem alkalmaztak gyógypedagógust, ami megnehezítette az óvodapedagógusok munkáját, akik így az egészségügyi dolgozóktól (például orvosoktól) kértek szakmai segítséget. Azokban az óvodákban, ahol az interjúalanyok dolgoztak, 1990-től volt lehetőség speciális óvodai csoport létrehozására. Ezekben a csoportokban már gyógypedagógusok foglalkoztak a sajátos nevelési igényű gyerekekkel.

Az interjúalanyok a fegyelmezés és jutalmazás kérdésével kapcsolatban eltérő tapasztalatokat és élményeket meséltek. Az óvodapedagógus által nem megfelelőnek tartott viselkedés esetén az asztal mellé állítást, figyelemelterelő készségfejlesztő játékokkal (például „pötyi”, „csendkirály”), a székre kiültetést és a sarokba állítást alkalmazták. Természetesen a jutalmazás sem maradt el. A jutalmazás módszerei között megtalálható volt például a szóbeli dicséret, a napos választása. Érdekességként említhető meg, hogy a fegyelmezési módszerek között a „piros pont” és a „fekete pont” osztása is megjelent, ami az óvodák iskolás jellegére utal.

A személyes beszámolókból kiderült, hogy az 1970-es és 1980-as években a vajdasági óvodák együttműködtek különböző intézményekkel a hatékony nevelőmunka

érdekében. A Geccsó Mártával készített interjú rámutat arra, hogy az óvodák az egészségügyi intézményekkel (gyermekorvosokkal és egészségügyi nővérekkel) folyamatosan tartották a kapcsolatot, Bózsó Erzsébet a társadalmi és munkaszervezetekkel, Jakobovics Margareta a szakmai felügyelettel, Holló Valéria és Szőke Anna pedig a kulturális intézményekkel és a tanügyi tanáccsal való együttműködést emelte ki. Az óvodák kooperáltak a szabadkai Tanfelügyelő Bizottsággal is, amely az óvodapedagógusok szakmai munkáját ellenőrizte. Az óvodapedagógusok rendszeresen hospitáltak más óvodákban, ahol óvodai foglalkozásokat tekintettek meg, s ennek során megfigyelhették a csoportszoba berendezését, valamint az óvodapedagógusok által készített szemléltetőeszközöket. Ezek a látogatások szakmai tapasztalatszerzésre is lehetőséget adtak. Jakobovics Margareta elmondása szerint azokban az óvodákban, ahol dolgozott, az óvodapedagógusok között is szoros volt a szakmai együttműködés, ami egy „*szakcsoport*” keretein belül formálisan is működött. Felhívta a figyelmet arra, hogy a tagok gyakran a szabadidejüket is szakmai megbeszélésekre áldozták. A szülőkkel való együttműködést a központi óvodai nevelési program határozta meg. Az elvárás fél-évente két szülői értekezlet megtartása, valamint havonta egy vagy – szükség szerint – több fogadóóra biztosítása volt. Bózsó Erzsébet visszaemlékezésében kiemelte, hogy az 1970-es és 1980-as években a szülők jelenléte az óvodai életben nagyon sokat számított. Tapasztalata szerint a szülők sokat segítettek, amiben tudtak, segídekzet nyújtottak az óvodapedagógusoknak, lehetőségeikhez képest támogatták az óvodát. Megfogalmazása szerint a szülők felnéztek az óvodapedagógusokra, elismerték nevelőmunkájukat. Az óvodákban engedélyezettnek voltak a tanulmányi jellegű kirándulások. Ezek közé tartoztak a táboroztatások és a hegyekben történő kirándulások, amelyeket az óvoda szervezett. A kisgyerekek számára szervezett kirándulások az óvodapedagógusok kíséretében valósultak meg, a szülők nem vehettek részt ezeken az eseményeken.

Az interjúalanyok összességében elégedettek voltak a délvidéki óvodarendszerrel, mert „nem voltak elnyomás alatt”, a hagyományok és az anyanyelv ápolása megengedett volt, valamint munkájukat segítették a magyarországi szakirodalmak.

Az adatközlők jövőbeli óvodapedagógusok generációja számára megfogalmazott üzenetei

Az interjú kérdéssorának harmadik kérdésblokkja alapján az interjúalanyoknak a jövőbeli óvodapedagógusok generációja számára megfogalmazott üzenetei, útmutatásai ismerhetők meg. Tanácsaikkal szeretnék megőrizni és átadni azokat az értékeket, amelyeket meghatározónak tartanak az óvodapedagógusok szakmai identitásában.

Jakobovics Margareta a bábjáték jelentőségét hangsúlyozta. Ez is mutatja, hogy ezt a területet szívügyének tekintette. Ezért örömmel venné, ha a jövő generációja továbbvinné az óvodai gyakorlatban. A bábkészítésre is felhívja a figyelmet, hisz ő maga is a mai napig saját tervezésű bábokat készít. Fontosnak tartja a mesezsákot a mese- és

bábjáték-foglalkozásokhoz, amelyet – elmondása alapján – ő vezetett be először abban a vajdasági óvodában, ahol óvodapedagógusként dolgozott.

Bózsó Erzsébet a beszélgetésben a mesélés fontosságára utalt. Arra hívja fel a leendő óvodapedagógusok figyelmét, hogy a mesének meghatározó szerepe van a gyermekek harmonikus személyiségfejlődésében, ezért fontosnak tartja, hogy az óvodapedagógusok minél többet meséljenek a gyerekeknek. Ahogy fogalmaz: „*Fontos, hogy az óvodapedagógusok sokat meséljenek és maradandó, örömmel teli, boldog pillanatokat okozzanak a gyerekeknek.*”

Holló Valéria az óvodapedagógus mintaadó személyiségét tartja meghatározónak. Szőke Anna pedig a hagyományörzés fontosságát emelte ki az interjúban. Emellett lényegesnek tartja a természetben való kirándulást és az önfelelt játékot, amelyek felejthetetlen élményeket nyújtanak a gyerekek számára.

Végezetül az interjú végén az arra a kérdésre adott válaszokból, hogy az interjúalanyok miben lelték örömüket az óvodapedagógusi pályájuk során, a gyermekközpontság érzékelhető. Azt emelték ki, hogy leginkább a gyermekek mosolya, vidámsága, boldogsága, fejlődése okozott számukra pozitív szakmai élményt.

Az interjúalanyok válaszait elemezve megállapíthatjuk, hogy a megkérdezettek az óvodapedagógus-pálya központi elemének az óvodapedagógus személyiségét tartják. Az óvodapedagógusok személyiségének legfontosabb jellemzői között a gyermekek iránti szeretetet, türelmet, megértést, kiegyensúlyozottságot és a szakmai felkészültséget emelték ki. A jövőbeni óvodapedagógusok figyelmét a hivatástudatra, a pálya iránti elkötelezettségre hívják fel. Mind az öt interjúalany a gyermekközpontságot emelte ki a jó óvoda kritériumaként.

Összegzés

Tanulmányunkban a vajdasági magyar óvodai nevelés sajátosságait vizsgáltuk, az 1970-es és 1980-as években délvidéki óvodában dolgozó, óvodapedagógusokkal készült narratívák alapján. Az interjúalanyok személyes visszaemlékezései adalékokat szolgáltatnak kutatási célunk eléréséhez.

Az elemzések alapján megállapítható, hogy az óvoda belső életét és az óvodapedagógusok pedagógiai munkáját tanterv jellegű központi kézikönyvek határozták meg. A központi dokumentumok részletes leírást tartalmaztak például az óvodapedagógus nevelési feladatairól, a nevelési területekről és tartalmakról. Előírták az óvodapedagógusok által alkalmazható nevelési eljárásokat, módszereket és technikákat. Fontos tanulásgként állapítható meg, hogy az interjúalanyok tapasztalata szerint a magyar kisebbségi kultúra fejlesztése és a hagyományápolás markáns szerepet töltött be a vajdasági magyar óvodai nevelésben.

Vizsgálatunk során egyértelműsíthető, hogy a vizsgált időszakban az óvodapedagógusi munka sikere több tényező együttes hatásán alapult. Az interjúkból

kikövetkeztethető, hogy a professzionális nevelés folyamatában az óvodapedagógus személyisége az egyik legfontosabb „munkaeszközként” jelent meg. A válaszadók pályafutásában nyomon követhető a hivatással való azonosulás, a munka iránt érzett érzelmi elkötelezettség és a magas színvonalú szaktudás megszerzésének igénye.

Kutatási eredményeink jelentőségét abban látjuk, hogy a személyes narratívákat és perspektívákat tartalmazó interjúk hozzájárulnak a vajdasági óvodapedagógia fejlődés-történetének egzaktabb feltárásához.

Irodalom

- Božinović, Neda (1996): *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*. Devedesetčetvrta – Žene u crnom, Beograd.
- Kamenov, Emil (1987): *Predškolska pedagogija. Knjiga prva*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Knjiga Prva, Beograd.
- Kopas-Vukašinović, Emina (2004): *Karakteristike i razvoj programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji*. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Novi Sad. <http://doiser-bia.nb.rs/phd/fulltext/NS20041113KOPASVUKASINOVIC.pdf> (2022.05.11.)
- Károly Anna (2007): Az oral history mint kutatási módszer. *Magiszter*, 5. 2. sz. 59–68.
- Kovács Krisztina és Fáyné Dombi Alice (2015): Mentortanár szakos hallgatók mentorképe, mentorszerep-felfogása. In: Torgyik Judit (szerk.): *Százarcú pedagógia*. International Research Institute s.r.o., Komárno. 319–331.
- Pálinkás József (1984): *Walter magisztertől a tudományegyetemig: Iskoláink rövid története*. Forum Könyvkiadó, Újvidék.
- Raffai Judit, Vukov Raffai Éva és Mikuska Éva (2018): A 175 éves vajdasági magyar óvodapedagógia a nemzeti identitás és az anyanyelvhasználat kérdésének tükrében. *Tanulmányok*, 2018. 1. sz. 179–194.
- Szarvas János (1975, szerk.): *Az iskoláskor előtti nevelés a Vajdaság SZAT-ban*. Vajdasági Pedagógiai Intézet, Újvidék.
- Szöke Anna (2000): *Elszaladt a kemence. Óvónők és szülők kézikönyve*. Forum Könyvkiadó, Újvidék.
- Szloboda Ilona (1996): *A zentai óvodák története. 130 éves a zentai óvoda. Zentai Monográfia füzetek*. 41. füzet, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, Zenta.
- Tóth Péter (2019): Dr. Szöke Anna Brunsvik Teréz-díjas. *Hét Nap Online*, 2019.06.16. <https://hetnap.rs/cikk/Dr-Szoke-Anna-Brunsvik-Terez-dijas-29058.html> (2022.05.11.)